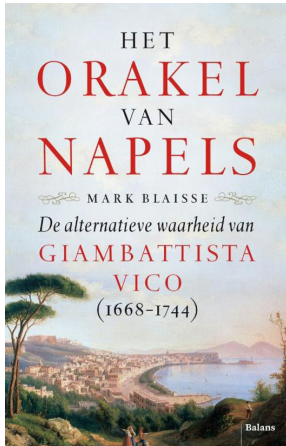

Boekbesprekingen

P. Mark Blaisse, *Het orakel van Napels. De alternatieve waarheid van Giambattista Vico (1668-1774)*. Amsterdam: Balans, 2018, ISBN: 9789460038228, 251 pag., €19,99.

In een tijd dat de geesteswetenschappen met een minderwaardigheidscomplex kampen, wil Giambattista Vico (1668-1744) nog enig filosofische houvast bieden. De Napolitaan zocht in zijn tijd als reactie op het cartesianisme naar een alternatieve waarheid, en wel een waarmee de geschiedenis begrepen kon worden. Dit resulteerde uiteindelijk in zijn magnum opus, de *Scienza Nuova* ('nieuwe wetenschap'), waarvan de derde en finale druk vlak voor zijn dood in 1744 verscheen. De levensomvattende zoektocht van Vico is beschreven door historicus Mark Blaisse in *Het orakel van Napels*. In deze geromantiseerde biografie beschrijft Blaisse Vico's spannende doch deerniswekkende leven, welke de auteur in de Napolitaanse tijdsgeest weet te plaatsen.

Het boek geeft een boeiend inkijkje in het leven van Vico. Dit leven werd getekend door ongelukigheden. De kleine Giambattista groeide op in de boekenwinkel van zijn vader. Eens kukelde hij van de trap, toen hij voor zijn vader een boek moest pakken en door een rat bij zijn keel gegrepen werd. Een slechte fysieke gesteldheid zou Vico zijn hele leven blijven achtervolgen, mede als gevolg van de slechte leefomstandigheden in het armere gedeelte van Napels. Zijn lage sociale afkomst verhinderde in 1723 dat Vico op de leerstoel Rechten terecht kwam, welke veel meer aanzien genoot en veel beter betaalde dan zijn baan als hoogleraar in de Retorica. Bovendien was de introverte Vico nogal ongelukkig in de liefde. Intellectueel presteren bood enig soelaas in zijn bij tijd en wijle miserabele bestaan, al kreeg hij ook van lang lezen rugklachten en migraine.

Door het hele boek heen komen meerdere inspiratiebronnen van Vico naar voren, ideeën van collega filosofen waaruit zijn eigen vernieuwende opvattingen zouden voortvloeien. Vico's verhouding tot Descartes is de belangrijkste, maar is tevens ambivalent. Enerzijds respecteerde Vico de Fransman, die al was gestorven toen Vico geboren werd, maar met wie Vico graag eens van gedachten had willen wisselen. Anderzijds keerde Vico zich fel tegen het radicale denken van Descartes, dat meetbare kennis heilig verklaarde. In een van zijn dagboekfragmenten zou Vico zich tot 'Renato delle Carte' hebben gericht, zo valt te lezen in dit boek: 'Geschiedenis

Boekbesprekingen

is geen optelsom van willekeurige verhaaltjes, zoals u zo kritisch beweert, maar een wetenschap (...) Wij kunnen zelf als hoofdrolspelers, de historie echter van binnenuit kennen en daarom is zij zonder twijfel een wetenschap in de zin van werkelijk weten.¹

Behalve Descartes en tal van andere invloedrijke personen beschrijft Blaisse in een apart hoofdstuk vier grote inspiratiebronnen voor Vico's denken. Vico combineerde Plato's ideaalbeeld van de mens met Tacitus' realistische opvatting van een primitieve menselijke natuur. Geïnspireerd door Bacon ging Vico op zoek naar vormen die eeuwig en onveranderlijk waren. Van Grotius (de Latijnse benaming voor Hugo de Groot) had de Napolitaan weer geleerd dat wetten zich ontwikkelen in de loop van de geschiedenis en gelijke tred houden met de ontwikkeling van de menselijke beschaving. Dat de auteur juist deze vier filosofen aanwijst als grote inspiratiebronnen is enerzijds beperkend. Immers, wat te denken van de met God worstelende Spinoza en Pascal (en diens notie van waarschijnlijkheid en intuïtie), twee andere belangrijke namen die in het hele boek naar voren komen? Anderzijds biedt het viertal filosofen duidelijke aanknopingspunten voor Vico's latere filosofie, zijn alternatieve waarheid. Juist datgene wat door de mens en diens primitieve natuur gemaakt (*factum*) is, kunnen wij werkelijk kennen (*verum*). Die primitieve menselijke natuur heeft zich ontwikkeld tot wie wij nu zijn en wordt tegelijkertijd gestuurd door een universele, ideële voorzienigheid – dit tezamen maakt dat wij aan de hand van onze verbeeldingskracht die menselijke geschiedenis kunnen begrijpen.²

Het boek leest als een spannende roman, waarbij de auteur zijn verbeeldingsvermogen niet verloochent – je zou kunnen zeggen: net zoals Vico het zelf voor ogen had. Maar er kleven risico's aan een dergelijke, geromantiseerde biografie. De auteur gebruikt geen annotatie en doet nauwelijks aan bronvermelding. De biografie kan geen wetenschappelijke reconstructie van Vico's leven genoemd worden. Dit zal ook niet de intentie van de auteur geweest zijn. De veelvuldige romantisering maakt dat het boek prettig leest, maar het gaat soms ten koste van de geloofwaardigheid van de inhoud. Zo schrijft Blaisse in een van de laatste hoofdstukken over Vico' naderende dood, toen hij op het punt stond om zelfmoord te plegen: 'Hij verlangde ineens naar een goed bord gnocchi, met veel kaas.'³ Het is geheel onduidelijk waar dit vandaan komt. Omwille van het romantiserende effect valt een passage als deze nog wel te begrijpen. Op andere momenten is de overmatige verbeelding van de schrijver schrijnender. Temeer omdat de auteur slechts in enkele gevallen verwijst naar concrete bronnen, is het waarheidsgehalte van het boek soms twijfelachtig. Dit geldt bijvoorbeeld voor het eerder aangehaalde dagboekfragment, waarin Vico zich tegen Descartes zou hebben gericht. Latere interpreters hebben Vico's alternatieve filosofie gedestilleerd uit zijn omvangrijke en uiterst chaotisch opgezette *Scienza Nuova*. Het kort samenvatten van zijn filosofie is nooit het sterkste punt geweest van de Napolitaan, dus lijkt het onwaarschijnlijk dat Vico in dergelijke summere bewoordingen zijn filosofie heeft bepleit tegenover Descartes.

Er staan meerdere passages in het boek die de lezer tot scepsis kunnen drijven.

Tevens lijkt de auteur af en toe te vluchtig en anachronistisch te werk te gaan bij de behandeling van Vico's denkbeelden. Ook de titel van het boek lijkt niet helemaal gelukkig gekozen. Bij een orakel denk je toch al gauw aan iets of iemand met een groot bereik, waar veel mensen naar luisteren of er zelfs op af komen. Dit was geenszins het geval bij Vico. Blaisse beschrijft Vico's geïsoleerde positie in het verre Napels uitvoerig. De meeste Europese wetenschappers uit die tijd kenden Vico's werk niet of moesten niets van hem weten. Zelfs in Napels werd hij veelal genegeerd, daar 'draaide het allemaal om mama en pasta en het vertrouwen in Onze Lieve Heer'.⁴

De belangstelling voor de geschiedfilosoof is pas later gegroeid. Godzijdank, want Vico's originele ideeën zijn vandaag de dag nog steeds relevant en kunnen zelfs inzichten bieden binnen de richtingstrijd die gaande is in de wetenschap. Aan deze algemene belangstelling heeft Blaisse nu een steentje bijgedragen, door middel van een spannend en begrijpelijk verhaal over het leven en werk van de Napolitaan. Vanuit dat oogpunt moeten we de wetenschappelijke lacune in het boek misschien enigszins voor lief nemen.

Lennart Steenbergen

Noten

1. P. Mark Blaisse, *Het orakel van Napels. De alternatieve waarheid van Giambattista Vico (1668-1774)* (Amsterdam: Balans, 2018), 72.
2. Voor uitvoerige interpretaties van Vico's werken en dan met name zijn 'nieuwe wetenschap', zie o.a. Isaiah Berlin, *Vico and Herder: two studies in the history of ideas* (London: Hogarth Press, 1976); Leon Pompa, *Vico: a study of the New science*, 2e editie (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).
3. Blaisse, *Het orakel van Napels*, 224.
4. Blaisse, *Het orakel van Napels*, 212.

Madeleine Albright. *Fascisme. Een waarschuwing*. Vertaald door: Olaf Brenninkmeijer, Rob Kuitenbrouwer en Wilfried Simons. Amsterdam: de Arbeiderspers, 2018. ISBN: 9789029523998, 304 blz. €19,99.

Als jonge inwoner van Tsjecho-Slowakije vluchtte ze voor het fascisme naar de Verenigde Staten. Toen zo'n vijftig jaar later de Berlijnse Muur viel dacht ze net als vele anderen dat de democratie voor eens en altijd had gezegevierd. Niets bleek minder waar. In haar boek *Fascisme. Een waarschuwing* geeft Madeleine Albright, voormalig minister van Buitenlandse Zaken onder president Clinton (1997-2001), door middel van een historisch perspectief en haar eigen familiegeschiedenis een kijkje in de huidige politieke ontwikkelingen.

Toen Albright in 1937 in Praag als dochter van joodse ouders geboren werd, zag de wereld er totaal anders uit. Haar vader, werkzaam als diplomaat voor Tsjecho-Slowakije in Servië en Joegoslavië, zag de opkomst van antidemocratische regimes in Midden- en Oost-Europa met lede ogen aan. We verkeren nu in een soortgelijke periode, volgens Albright. Haar boek tracht de lezer te waarschuwen voor de gevaren van wat zij 'de terugkeer van het fascisme' noemt. De ondertitel van het boek: 'een waarschuwing' zegt het al. Fascisme en dictatuur ziet zij momenteel als de grootste bedreiging van de democratie. Net als vele anderen ziet ze dat de democratie in de Verenigde Staten en verschillende Europese landen in zwaar weer verkeert.

Het 304 pagina's tellende boek bevat zeventien hoofdstukken, die een veelheid aan casussen beslaan over antidemocratische leiders, de opkomst van het nationalisme en het communisme. In het eerste hoofdstuk stelt ze de belangrijkste vraag: hoe beschermen we onze democratie tegen de huidige politieke ontwikkelingen en wat is ons antwoord daarop. Daarnaast probeert Albright het fascisme beter te begrijpen en te verklaren. Dat blijkt moeilijker dan je denkt. In haar boek laat ze zien hoe lastig het is het om een eenduidige betekenis aan het concept fascisme te geven. Strikt gezien zou alleen Benito Mussolini als fascistische dictator genoemd mogen worden en toch zien wij ook Hitler als een fascist. Fascisme is kort gezegd een behoorlijk complexe ideologie. Albright vat het begrip behoorlijk ruim op. Een kenmerk van fascisten is dat ze volgens Albright groepen buitensluiten. Vroeger waren dat joden, nu zijn het immigranten. Na een introducerend hoofdstuk gaat het tweede hoofdstuk verder met de casus Italië en de opmars van Mussolini. Na Mussolini passeren Hitler en Stalin de revue, daarnaast schetst ze de politieke ontwikkelingen in Oost-Europa en dat van haar eigen geboorteland Tsjecho-Slowakije. Terloops komt haar eigen familiegeschiedenis voorbij. Zo probeerde haar vader de Tsjecho-Slowaakse

president Edvard Beneš al te waarschuwen voor de opkomst van communistische groeperingen. Beneš onderschatte, net als andere staatshoofden zoals de passieve Victor Emmanuel en de oude Von Hindenburg, de opkomst van antidemocratische groeperingen in eigen land. En ze trekt meer van dit soort parallellen in haar boek. Zo ziet ze terecht een gelijkenis in de opkomst van rechts-nationalistische partijen in Hongarije, Polen, Tsjechië en de opkomst van Donald Trump.

In de volgende hoofdstukken schrijft ze over enkele van deze autoritaire en antidemocratische presidenten zoals Viktor Orbán, Vladimir Poetin, maar ook over Hugo Chávez. Hoofdstuk dertien is gewijd aan de opkomst van Europese leiders waar ze af en toe hard naar uithaalt: 'De geschiedenis van Europa – ja, van de hele wereld – is besmeurd met het bloed van naties die meenden dat de weg naar roem en eer gevonden kan worden door anderen te kleineren en alleen naar zichzelf te kijken.'¹ Ook wordt een hoofdstuk gewijd aan de situatie in Noord-Korea. Naast haar familiegeschiedenis kan ze putten uit haar memoires. Zo schrijft ze meerdere keren over ontmoetingen met wereldleiders. Met name haar ontmoeting met Kim Jong-il is gedetailleerd beschreven. Deze herinneringen, samen met haar familiegeschiedenis maken het boek persoonlijk en zorgen voor een fijne afwisseling met de lappen tekst gewijd aan geschiedenis en politiek.

Fascisme gedijt volgens haar het beste in een chaotische wereld. Degene die hier handig op inspeelde was volgens haar Donald Trump. Ze ziet Trump absoluut niet als een fascist zegt ze in een interview met Nieuwsuur. Wel haalt ze een quote van Mussolini aan als ze over Trump spreekt: 'Als je een kip veertje voor veertje kaalplukt, heeft niemand het door.'² Ze doelt hier op het stap voor stap afbreken van de waarden van de democratie zoals vrije pers, gelijkheid, solidariteit. In het laatste hoofdstuk van het boek gaat ze in op de manier waarop Trump volgens haar de democratie aantast. Ze laat zien dat landen als China, niet meer door de Verenigde Staten kunnen worden aangesproken op het gebied van persvrijheid, omdat Trump op hetzelfde moment bepaalde journalisten weert op zijn eigen persconferenties. Ze laat zien dat Trump vooraan in de rij staat om politici zoals Erdogan, Poetin en Duterte te feliciteren met hun geweldige werk en tegelijkertijd bondgenoten als Canada en Duitsland bekritiseert. Bovenal laat ze zien dat hij de minst democratische president van de Verenigde Staten is in de moderne geschiedenis. Daarnaast geeft ze aan dat dictators en antidemocratische leiders vaak goed gedijen in een klimaat zonder sterke oppositie. De rol die haar *Democratische Partij* en (haar vriendin) presidentskandidaat Hillary Clinton speelde in de opkomst van Trump laat ze buiten beschouwing. Een kritische analyse van de tekortkomingen van Clinton's oppositie tegen Trump en de manier waarop die onvoldoende de kiezer wist aan te spreken zou hier op zijn plaats geweest zijn.

Je merkt duidelijk dat Albright meer is dan een politicus, ze is ook wetenschapper. Ze onderbouwt duidelijk haar argumenten met meerdere voorbeelden en ze zet verschillende opvattingen genuanceerd tegenover elkaar zonder daarbij expliciet haar mening te noemen. Op deze manier tracht ze de lezer een objectief beeld te

verschaffen van de huidige internationale politieke ontwikkelingen, zonder haar mening op te dringen. Ondanks de titel van het boek gaat het over veel meer dan fascisme. Het gaat over nationalisme, dictatuur en geschiedenis. In het boek lijkt Albright ook hedendaagse dictators te scharen onder het fascisme. Dit is niet helemaal juist. Het lijkt alsof Albright de term fascisme verkeerd gebruikt, of in ieder geval te ruimhartig. Zo spreekt ze ook over fascisme wanneer ze het heeft over Noord-Korea.³ Hoewel het land gelijkenissen kent met fascistische staten is de enige echte overeenkomst dat het beide totalitaire staten zijn. Noord-Korea is een communistische totalitaire staat en geen fascistische.

Al met al kan *Fascisme. Een waarschuwing* gezien worden als een waardevolle aanwinst in de literatuur op het gebied van politiek en geschiedenis. Het boek is prettig leesbaar en aan de hand van voorbeelden in de geschiedenis geeft Albright een interessant perspectief op het huidige politieke wereldtoneel. Het werk moet niet gezien worden als een van de vele protestboeken tegen de regering Trump, stelt ze. Zijn naam komt pas aan het einde van het boek ter sprake en bovendien begon ze al aan het boek voor de presidentsverkiezingen van november 2016. Ze heeft de vragen die ze aan het begin van haar boek stelde niet beantwoord. We moeten het boek dan ook niet zien als een oplossing voor de huidige problemen, maar zoals de titel al suggereert als een waarschuwing.

Ingwer Walsweer

Noten

1. Madeleine Albright, *Fascisme, een waarschuwing*, Vert. Olaf Brenninkmeijer, Rob Kuitenbrouwer en Wilfried Simons (Amsterdam: De Arbeiderspers, 2018), 195.
2. *Nieuwsuur*, "Madeleine Albright waarschuwt: This is not about Trump" (uitzending 29 juli 2018).
3. Albright, 198-199.